

ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ALEPH-500 У ЛЬВІВСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ імені В. СТЕФАНІКА

Віра Мартинович

*молодий науковий співробітник відділу бібліотекознавства
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

Олена Харгелія

*молодий науковий співробітник відділу бібліотекознавства
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

У статті розглянуто особливості впровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи ALEPH-500 у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника, зокрема, зміни, які стосувались технологічних процесів комплектування, опрацювання документів, а також кадрової політики. Досліджуються перспективи корпоративної каталогізації на базі чотирьох наукових бібліотек України.

Ключові слова: *автоматизована бібліотечно-інформаційна система ALEPH-500, комплектування, каталогізація, корпоративна каталогізація, кадрова політика.*

Розвиток процесу автоматизації в бібліотеках України відбувається в умовах соціально-економічних перетворень та національного відродження суспільства. Чинники, які впливають на активізацію процесів автоматизації: прагнення підвищити ефективність роботи в умовах обмеженого фінансування, зростання інформаційного попиту громадян та необхідність поліпшити їх обслуговування. Бібліотека змінюється як соціальний інститут.

Напрями розвитку автоматизації українських книгозбірень визначають офіційні документи з питань інформатизації, зокрема постанова Колегії Міністерства культури України “Про організацію робіт по створенню Автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи” (1989), “Концепція розвитку бібліотечної справи

в Україні” (1993); закони України: “Про Національну програму інформатизації” (1998), “Про концепцію Національної програми інформатизації” (1998), “Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1998–2000 роки”; Укази Президента України: “Про заходи щодо національної складової глобальної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні” (2000), “Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України” (2000). На жаль, ці документи, при всій своїй актуальності, не підтримуються відповідним фінансуванням.

Сьогодні більшість бібліотек України перебуває на першому етапі автоматизації — займаються створенням електронних каталогів і автоматизацією окремих процесів бібліотечно-бібліографічної діяльності. Тому ще рано говорити про широке запровадження інтегрованих бібліотечних систем та комплексну автоматизацію бібліотек України.

Серед книгозбірень, що найактивніше працюють у напрямі запровадження інтегрованих бібліотечних систем, виділяються Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національна парламентська бібліотека, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (далі — ЛННБУ), бібліотеки Національного університету України “Києво-Могилянська академія”, Київського технічного університету України “КПІ”, Харківського національного університету, Публічна бібліотека ім. Лесі Українки міста Києва, Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського.

Автоматизована інформаційно-бібліотечна система ALEPH-500 запроваджена в ЛННБУ у березні 2007 року.

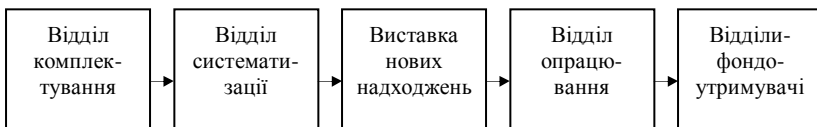
Користувачами цього програмного продукту є понад 800 бібліотек більш ніж 50 країн світу. Серед них бібліотеки всіх типів та розмірів фондів: від невеликих — до 100 тис. примірників, до таких гігантів, як Гарвардський університет та Російська державна бібліотека. В Україні, крім ЛННБУ, користувачами цієї системи є бібліотеки Києво-Могилянської академії, Київського технічного університету України “КПІ” та Публічна бібліотека ім. Лесі Українки.

Система ALEPH-500 — це продукт фірми Ex Libris Ltd, яка є інтегрованою системою, призначеною для автоматизації всіх бібліотечних процесів, потужний та водночас простий і зрозумілий

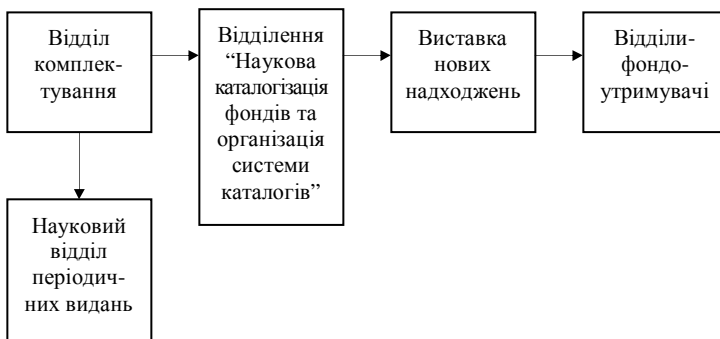
інструментарій для роботи бібліотекаря з документом на всьому шляху його опрацювання та видачі читачеві.

Процес запровадження автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи ALEPH-500 у ЛННБУ відбувався поетапно та мав свої особливості. На початку було придбано 30 ліцензій, з яких 15 — це АРМ бібліотекарів і 15 — для користувачів.

На першому етапі для вирішення проблемних технологічних питань при впровадженні системи була створена робоча група з головних спеціалістів відділів бібліотекознавства, комплектування, опрацювання, систематизації та автоматизації. Група здійснила комплексний аналіз моноциклу “Шлях книги та періодики”. В процесі аналізу з’ясувалось, що традиційні процеси та операції, що застосовувались при опрацюванні документів, потребували або модернізації, або їх відміни. Раніше моноцикл “Шлях книги та періодики” відбувався за такою схемою:

Зараз моноцикл “Шлях книги та періодики” відбувається за такою схемою:

Розглянемо зміни, які торкнулися технологічних процесів комплектування, опрацювання та систематизації документів.

Робота з документом в системі ALEPH-500 розпочинається з **модуля комплектування**, в якому є можливість проводити роботи із замовленнями, рахунками, постачальниками, передплатою

періодики, бюджетами, курсами валют, надходженнями, обліком документів, скаргами та звітами. Наявність бюджетів робить можливим повний контроль за грошовими потоками та надає інформацію про бюджет чи групу бюджетів за сумами замовлень, фактичних витрат, сплачених та несплачених рахунків, залишку, історію транзакцій (див. рис. 1).

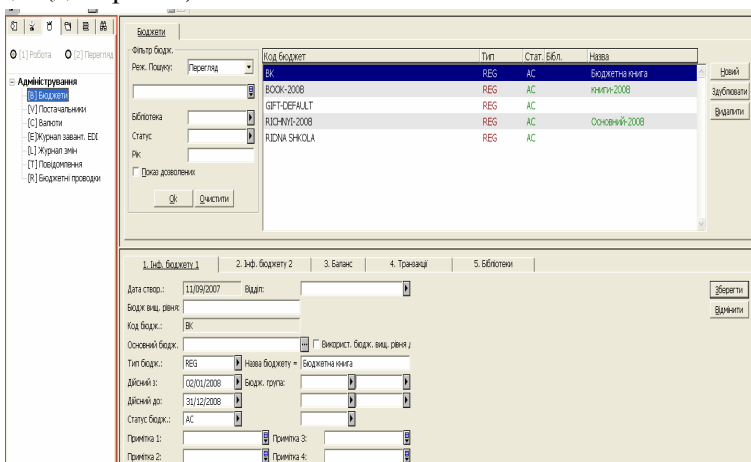

Рис. 1. Використання бюджетів.

На жаль, бібліотека використовує не всі можливості модуля комплектування у зв'язку із нестабільним надходженням бюджетних коштів для купівлі видань.

При отриманні документа комплектатор створює в системі короткий бібліографічний опис, за допомогою лічильника виданню автоматично присвоюється інвентарний номер та наклеюється баркод. При зчитуванні баркоду інформація про видання записується у базу даних і з цього моменту вже є доступною для користувача в електронному каталозі ЛННБУ: читач бачить, на якій стадії опрацювання знаходиться документ, до якого підрозділу бібліотеки він скерований, та має можливість ставати в чергу на отримання цього видання.

Протягом тижня у відділі комплектування формується партія видань і передається у відділення каталогізації. Процес передачі відбувається шляхом зчитування баркодів, при цьому автоматично змінюється статус обробки документа (місце знаходження видання на всьому шляху його опрацювання) та видруковується

супровідний листок. Видання у супровідному листку організовані трьома блоками: книжкові видання, продовжувані видання та видання тимчасового зберігання.

На всьому шляху опрацювання документів відбувається моніторинг, який дозволяє контролювати процес передачі видань з одного структурного підрозділу в інший та базується на датах їх надходження.

Крім того, система здійснює сумарний облік нових надходжень та автоматично формує інвентарні листки, які містять інформацію про інвентарний номер документа, вид документа, дату запису, автора і назву видання, місце видання, ціну та примітки. На одному листку міститься 25 записів. Інвентарні листки друкуються після кожної тисячі введених у базу даних записів та формуються в інвентарну книгу. Загалом одна інвентарна книга містить 5 000 записів.

Для опрацювання періодичних видань в системі ALERH-500 використовується окремий **модуль періодики**. Зазначимо, що серед бібліотек України ЛННБУ першою розпочала його застосування.

В модулі періодики передбачена передплата періодичних видань, де вказується дата очікування надходження, дата доставки та розклад періодичності документа. Такі можливості системи дають змогу здійснювати чіткий контроль за надходженням періодичних видань. У випадку затримки поступлення видання система автоматично надсилає лист-скаргу постачальникові.

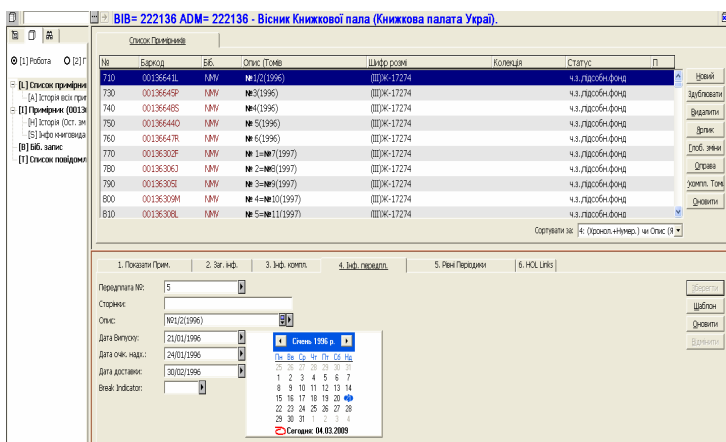

Рис. 2. Модуль періодики: Інформація передплати.

Зазначимо, що у 1993 році в ЛННБУ було розпочато створення електронної бази даних на нові надходження в системі ISIS. На момент впровадження системи ALEPH-500 у БД вже нараховувалось близько 224 тис. бібліографічних записів, які після конвертації склали основу електронного каталогу бібліотеки. На жаль, ці записи виявились не зовсім коректними, і тепер проводиться масштабна робота з їх редагування. Тепер при надходженні у бібліотеку томових видань та дублетів, каталогізатор здійснює повну редакцію конвертованого бібліографічного запису та зводить примірники на один системний номер. Паралельно, у відділах-фондоутримувачах здійснюється поетапне штрихкодування масивів фондів, під час якого проводиться аналогічна робота з конвертованими записами.

З червня 2007 року карткові читачькі каталоги бібліотеки були законсервовані. На даний час продовжується ведення лише генерального алфавітного каталогу та топографічних каталогів відділів-фондоутримувачів. У майбутньому планується обговорити питання доцільності продовжити формування цих каталогів.

Паралельно із веденням електронного каталогу в ЛННБУ розпочалась робота з рекаталогізації фондів, одним з напрямків якої є ретроконверсія карткових каталогів. Це спеціальна промислова технологія перетворення бібліотечного карткового каталогу в електронну базу бібліографічних описів. Створення Image-системи карток було розпочато в травні 2008 року. До цієї бази увійдуть відскановані каталожні картки генерального алфавітного каталогу на видання, що вийшли друком до 1990 року. З виданнями, що вийшли друком після 1990 року, буде проводитись планова робота з їх рекаталогізації.

Після запровадження системи у ЛННБУ стала очевидною потреба об'єднання відділів опрацювання і систематизації в єдину структурну одиницю. Як правило, проблема об'єднання процесів описової каталогізації та індексування постає перед бібліотеками при опрацюванні документів в автоматизованому режимі. На жаль, традиційно бібліотеки, при переході на опрацювання документів в автоматизованому режимі, залишають бібліографічний опис та індексування як окремі технологічні процеси з виконанням їх у різних підрозділах. При цьому втрачається доволі значна частина робочого часу та погіршується якість записів в електронних та карткових каталогах. Для того, щоб уникнути таких проблем, в

ЛННБУ на самому початку впровадження системи ALEPH-500 було прийняте рішення про об'єднання відповідних підрозділів, техніки та процесів. Тепер каталогізатор здійснює повне опрацювання документа: складає бібліографічний опис, доповнює його заголовком, класифікаційним індексом за таблицями УДК та предметною рубрикою. Вся робота виконується у форматі MARC-21, тому формуванням запису каталогізатор не займається.

Зміни відбулись не тільки в технологічних процесах, але й у кадровій політиці, що автоматично зумовлювало обов'язкове підвищення кваліфікації кадрів (опрацювання документів в новому бібліографічному форматі MARC-21, індексування документів за таблицями УДК та предметизації). Фактично спеціалістам, які займались бібліографічним описом, довелося вивчати процеси індексування та предметизації. Відповідно, спеціалістам, що проводили лише індексацією документів, довелося опанувувати не тільки опис документів у форматі MARC-21, але й предметизацію видань. Зауважимо, що водночас із запровадженням системи ALEPH-500, бібліотека перейшла на індексування документів з таблиць ББК на УДК. Все це на початках роботи в новому режимі внесло певні труднощі і затримки в процес каталогізації видань.

Суттєвою допомогою в опануванні нових технологій і процесів для каталогізаторів бібліотеки стало навчання на бібліотекознавчих сесіях Міжнародної гуманітарної школи Центральної і Східної Європи (MSH), організованих Інститутом міждисциплінарних досліджень "Artes Liberales" Варшавського університету, які проходили восени 2007 та влітку 2008 років.

Упродовж стажування працівники ЛННБУ ознайомились з організацією роботи каталогізаторів у бібліотеках Польщі, зокрема прослухали курс лекцій та відвідали практичні заняття з питань каталогізації, предметизації, створення авторитетних рубрик тощо.

Корисним стало вивчення досвіду бібліотек Польщі зі створення і функціонування національного універсального центрального каталогу (NUKAT).

У 1992 р. чотири польські бібліотеки придбали систему VTLIS. Загальний для цих бібліотек авторитетний файл, який вони використовували з 1993 р., у 1996 р. стає авторитетним файлом Зведеного каталогу. Керівництво проектом здійснює центр NUKAT при Бібліотеці Варшавського університету. Тепер у цьому проекті

беруть участь понад 80 бібліотек Польщі. Організація роботи NUKAT полягає у тому, що бібліотеки, які приєдналися до цієї асоціації, мають можливість запозичати бібліографічні описи документів, які вже створені каталогізаторами інших бібліотек. Як правило, запис на документ створює лише один раз установа, яка отримала документ першою. Всі інші бібліотеки при надходженні такого документа копіюють цей запис для свого каталогу з NUKATу, обов'язково зазначаючи бібліотеку, яка отримала документ. Читачі, у свою чергу, користуючись NUKATом, мають змогу відшукати інформацію про місце знаходження потрібного документа у бібліотеках Польщі, які є членами цієї асоціації. За статистикою, бібліотеки Польщі при опрацюванні документів створюють самостійно лише 15 % записів і 85 % — запозичають. Припинення паралельного каталогізування одних і тих самих документів різними бібліотеками дозволяє прискорити процес переходу до автоматизованого каталогізування і розширює доступ до інформації у фондах бібліотек.

Досвід організації корпоративної каталогізації (процес створення бібліографічних записів документів зусиллями декількох бібліотек) є дуже цікавим і корисним як для бібліотек України, які знаходяться на етапі створення електронних каталогів на фонди своїх бібліотек, так і для їх користувачів. Досвід зарубіжних бібліотек дає змогу проаналізувати переваги корпоративної каталогізації:

- забезпечення можливості позичати бібліографічні та авторитетні записи в різних національних і зарубіжних електронних каталогах і базах даних;

- забезпечення можливості каталогізації різних видів документів за допомогою гармонізованих підходів у каталогізаційних процесах бібліотек — учасників корпорації;

- використання загальних стандартів підвищує надійність та якість записів: записи, створені за єдиними стандартами потребують менше часу на їх редагування і таку роботу можуть виконувати менш кваліфіковані працівники;

- завдяки копіюванню записів процес каталогізації стає значно швидшим (у порівнянні з оригінальною каталогізацією) і економічно вигідним, тому що копіювання потребує менших витрат;

- корпоративна каталогізація зумовлює підтримку бібліографічних записів авторитетними даними, які при копіюванні

позбавляють бібліотеки від коштовної та трудомісткої роботи зі створення авторитетних записів;

— учасники корпоративної каталогізації беруть безпосередню участь у розробці правил і стандартів каталогізації.

Враховуючи всі переваги корпоративної каталогізації, ми зрозуміли, що необхідно створити таку корпорацію на базі чотирьох бібліотек України, які працюють в системі ALEPH-500. Це — ЛННБУ, Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія”, Публічна бібліотека ім. Лесі Українки, Бібліотека Київського технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Зважаючи на обсяги надходжень (у т. ч. обов’язковий примірник), кадрові ресурси, їх фаховий рівень та досвід роботи, функцію адміністрування корпоративної каталогізації покладено на ЛННБУ.

На сьогодні у цьому напрямку відбулось обговорення організаційних питань та технічних можливостей бібліотек-учасників проекту. З січня 2009 року розпочалась наступна робота:

— визначення обов’язкових полів бібліографічного запису у форматі MARC-21;

— створення авторитетних баз даних;

— контроль і редакція бібліографічних записів та авторитетних файлів згідно з чинними бібліографічними стандартами та правилами;

— методична допомога, навчання та підвищення кваліфікації працівників бібліотек-учасників проекту.

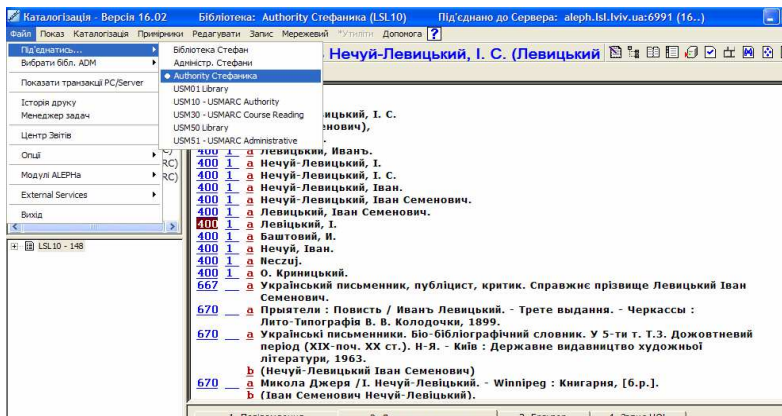

Рис. 4. База даних авторитетних файлів.

Пропозиції та затвердження, а також обговорення спірних питань будуть відбуватися на сайті ЛННБУ та в режимі on-line. Крім того, представники цих бібліотек проводитимуть робочі зустрічі, наради, семінари з актуальних питань корпоративної каталогізації. Проект є відкритим для бібліотек України і передбачає розширення співпраці в напрямку сучасних тенденцій у розвитку теорії і практики каталогізації.

На жаль, такий серйозний проект розпочав свою роботу без державної фінансової підтримки і здійснюється лише на ентузіазмі бібліотек-учасників проекту.

Отже, хочемо наголосити, що, незалежно від того, до якого типу належить бібліотека за складом її користувачів та фондів, правил обслуговування та надання інформаційних послуг, специфіки технологічних процесів та операцій, використання сьогодні різних автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем зумовило появу нових тенденцій та напрямків у спільній роботі бібліотек. Така співпраця зробить процеси каталогізації економічно вигідними, більш ефективними та швидкими. Бібліотечна спільнота України має прийти до розуміння необхідності створити такі кооперативні об'єднання та кооперативні електронні каталоги.

1. *Доценко С.* Інтегрована бібліотечна система ALEPH 500 / *Сергій Доценко* // Бібліотечний форум України. — 2004. — № 1. — С. 11-14.
2. *Збанацька О. М.* Обговорення проблем корпоративної каталогізації / *О. М. Збанацька* // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2005. — № 3. — С. 50-51.
3. *Льганаєва В.* Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / *Валентина Льганаєва* // Бібліотечний форум України. — 2006. — № 2. — С. 13-15.
4. *Селиванова Ю. Г.* Каталогизация. Современные технологии. Тенденции и перспективы развития : курс лекций : учебно-метод. пособ. / *Селиванова Ю. Г., Масхулия Т. Л., Жлобинская О. Н., Стегаева М. В.* — Москва : ФАИР, Центр “ЛИБНЕТ”, 2007. — 216 с.
5. *Сукиасян Э. Р.* Организация работы систематизатора / *Э. Р. Сукиасян* // Научные и технические библиотеки. — 2008. — № 9. — С. 8-27.
6. *Burchard M.* Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT po dwoch latach pracy / *Maria Burchard* // Przegląd biblioteczny. — 2004. — Vol. 72, Z. 3/4. — S. 121-137.

IMPLEMENTATION OF ALEPH-500 COMPUTERIZED LIBRARY AND INFORMATION SYSTEM IN VASYL STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV

Vira Martynovych, Olena Kharheliya

The article examines implementation peculiarities of ALEPH-500 computerized library and information system in Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, including changes related to technological acquisition processes, documents, processing, and personal policy. Prospects of corporative cataloging on the basis of four scientific libraries in Ukraine are also studied.

Keywords: *ALEPH-500 Integrated Library System, Book acquisition, Cataloging, Corporative Cataloging, Personal policy.*

ВНЕДРЕНИЕ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ ALEPH-500 ВО ЛЬВОВСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ УКРАИНЫ имени В. СТЕФАНИКА

Вера Мартинович, Елена Харгелия

В статье рассмотрены особенности внедрения автоматизированной библиотечно-информационной системы ALEPH-500 у Львовской национальной научной библиотеке Украины им. В. Стефаника, в частности, изменения, касающиеся технологических процессов комплектажи, обработки документов, а также кадровой политики. Исследуются перспективы корпоративной каталогизации на базе четырёх научных библиотек Украины.

Ключевые слова: *автоматизированная библиотечно-информационная система ALEPH-500, комплектажи, каталогизация, корпоративная каталогизация, кадровая политика.*